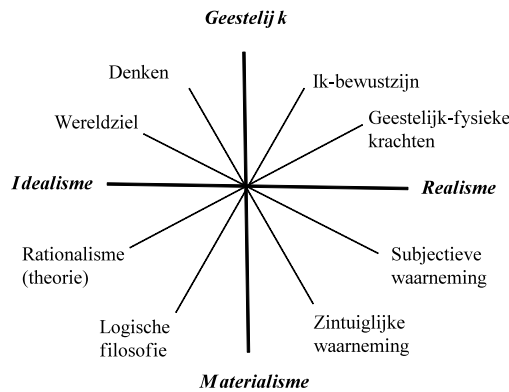

Voordracht Klaas van Egmond gehouden op de Netwerkuniversiteit van het Bernard Lievegoed Fonds op vrijdag 16 januari 2009 te Zeist

De centrale vraag: 'Hoe kan diversiteit worden begrepen en benut in plaats van een bron van conflict te worden?'

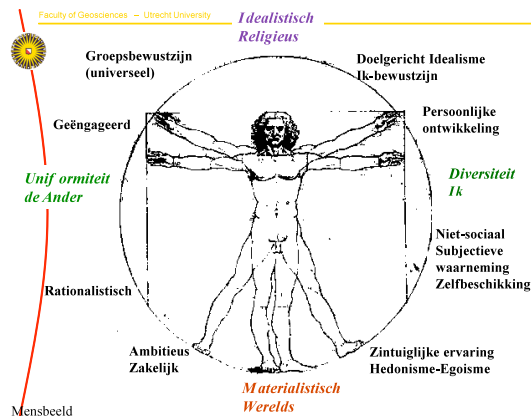
Klaas van Egmond behandelt de vraag vanuit zijn concrete onderzoek naar waardensystemen.

1

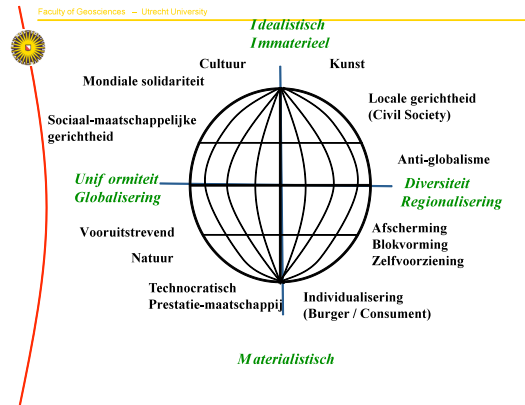
Centrale stelling is dat zeker in een wereld waar de (materiële) ambities van de mensen groter zijn dan de fysieke draagkracht van de aarde, het democratisch proces alleen niet meer voldoende is om mens en ecosysteem ‘op de rails’ te houden. Daarnaast is een min of meer gedeelde visie nodig op het mens- en wereldbeeld, omdat die bepalend is voor de te realiseren of te behouden ‘kwaliteit van leven’ en daarmee voor de druk op het fysieke systeem (duurzaamheid).

Vertrekpunt is daarom hetzelfde als bij Jaap Sijmons; de twaalfvoudige wereldbeschouwing (wereldbeeld) van Steiner. Dit wereldbeeld is onder meer gecombineerd met het (mens-) en wereldbeeld dat statistisch werd afgeleid uit de resultaten van omvangrijke maatschappelijke enquêtes naar waardeoriëntaties.

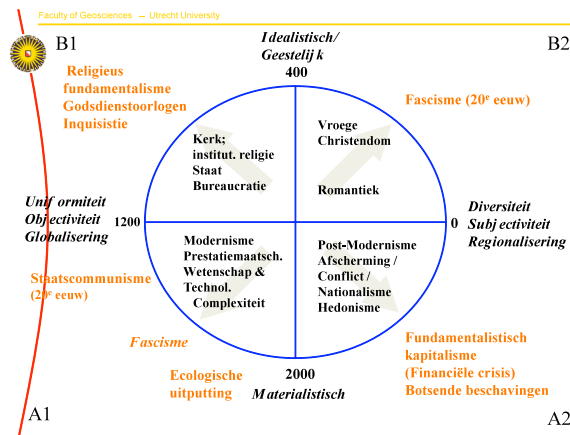
2

Het resulterende mensbeeld is opgebouwd uit de twee tegenstellingen die zowel vanuit de statistiek (factoranalyse) als uit het werk van Steiner en anderen naar voren komen. De mens moet zich staande houden tussen ‘hemel en aarde’ (idealistisch/ geestelijk versus materialistisch) op de verticale as en tussen ‘ik’ en ‘de Anderen’ op de horizontale as. Het contrast ‘ik versus de Anderen’ is een verbijzondering van het meer algemene contrast Uniformiteit versus Diversiteit, min of meer overeenkomend met het Geheel versus het Deel (afgescheidenheid).

3

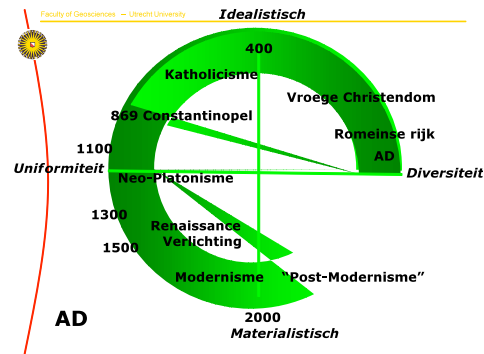
Het wereldbeeld is hetzelfde als het mensbeeld, maar dan op een hoger schaalniveau. Het algemene contrast Uniformiteit versus Diversiteit werkt hier uit als ‘wij’ versus ‘zij’ en als Globalisering versus Regionalisering. In plaats van twaalf worden slechts 4 afzonderlijke wereldbeelden gehanteerd, namelijk de vier kwadranten van de figuur. De gehele figuur wordt opgevat als ‘het algemene’ wereldbeeld.

4

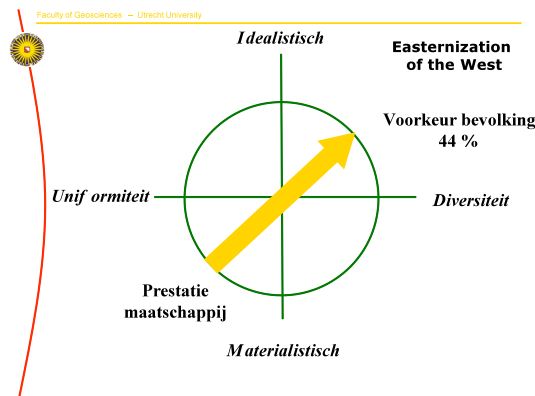
Het duurzaamheidsprobleem, meer algemeen continuïteitsprobleem, komt voort uit het steeds weer onttaarden van de (afzonderlijke) wereldbeelden ten gevolge van middelpuntvliedende krachten, zoals de behoefte aan identiteit, de ‘angst voor vrijheid’, ethiek en wetenschap. Het mechanisme komt neer op het kernkwaliteit- valkuil probleem dat menigeen kent van deze of gene management cursus. Waar je goed in bent (kernkwaliteit) wordt bij (verleidelijke) overdrijving je valkuil; een goede boekhouder wordt een muggenzifter. De goede kwaliteiten van een, in een bepaalde periode dominerend wereldbeeld onttaarden op die manier in zeer slechte, met doorgaans rampzalige gevolgen. De mechanisme is herkenbaar voor alle vier wereldbeelden, inclusief de financieel-economische crisis in het actueel dominerende rechts-onder kwadrant.

De oplossing voor het duurzaamheidsprobleem zou derhalve liggen in het versterken van de middelpuntzoekende, en het verzwakken van de middelpuntvliedende krachten.

5

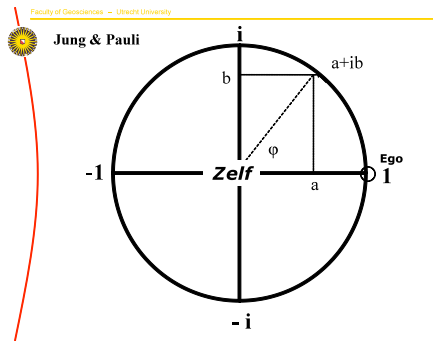
In de tweede plaats wordt geconstateerd dat het domineren wereldbeelden en de daarop volgende ontarding in een volgorde lijkt te verlopen tegen de wijzers van de klok in. Dat lijkt niet alleen in de laatste 2000 jaar het geval (zie figuur) maar ook in de twee millennia daarvoor. De geschiedenis lijkt zich dus inderdaad te herhalen. Neo-Darwinisten maken dat natuurlijk niet mee want die gaan uit van een lineaire ontwikkeling gedreven door het proces van natuurlijke selectie. Niettemin zijn er verschillende (hier niet te bespreken) mechanismen die een dergelijke rondgaande beweging plausibeler maken dan in eerste instantie lijkt. Vooral nog zijn we aangekomen in het rechts-onder kwadrant dat hier ‘post-modernistisch’ is genoemd.

6

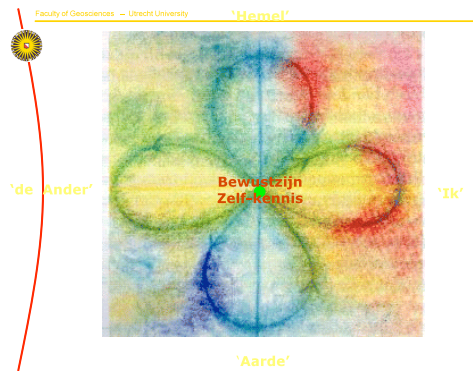
Indien de veronderstelling van een cyclisch proces juist is, zal naar verwachting het volgende wereldbeeld het rechts-boven kwadrant zijn, dat gekenmerkt wordt door oriëntatie op het individualistisch – geestelijke, d.w.z de eigen subjectieve beleving van religie en kunst en qua wereldbeeld op kleinschaligheid, immateriële waarden en anti-globalisme. Frappant is dat Nederlanders (samen met Engelsen en Duitsers) een voorkeur hebben voor dit wereldbeeld, dat tegenovergesteld is aan de ‘prestatie maatschappij’ (links-onder kwadrant), waarin zij ’s maandag’s om 9 uur naar hun werk gaan. Daarnaast bevestigen de huidige tendenzen van de ‘veroosterlijking van het westen’ en ‘de eeuw van Azië’ dat na zo’n 1600 jaar in de linker kwadranten, nu de geschiedenis zich voortzet aan de rechterkanten van het wereldbeeld.

De geschiedenis is dus de ‘omcirkeling van het midden’. Op basis van het werk van Steiner (en ook Hegel) kan geconstateerd worden dat dit midden synoniem is met ‘vrijheid’.

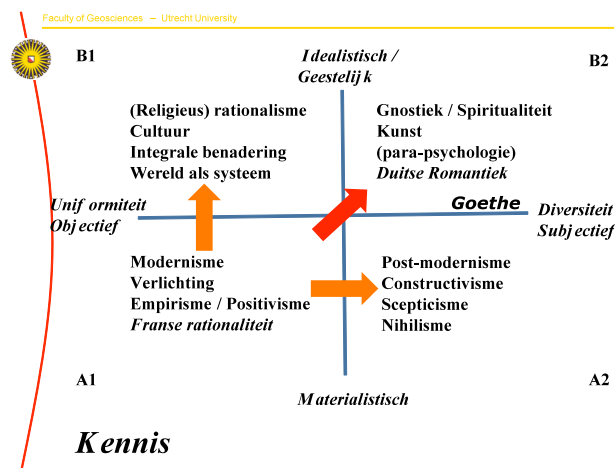
7

Voor het mensbeeld geldt hetzelfde. Jung en Pauli zagen in de complexe eenheidskring een zuivere weergave van ditzelfde mensbeeld. De reële getallen op de horizontale as geven de horizontale verhoudingen tussen de mensen weer; de verticale relatie kan alleen beschreven op basis van het niet-reële getal i ($=\sqrt{-1}$). De mens kan alleen zichzelf leren kennen door zich veelzijdig te ontwikkelen en steeds weer de tegenstellingen in zichzelf te overbruggen; daardoor ontstaat bewustzijn. (Marie Louise von Franz: wie de tegenstellingen in zichzelf overbrugt, heeft daardoor al een bijdrage geleverd aan de wereldvrede.)

8

Figuur met dank aan Evi Koster (Bolk instituut). Het gaat er niet alleen om het midden op te zoeken. De opgave van de mens is alle aspecten (kwadranten) te doorleven. Ook Steiner geeft aan dat de mens voortdurend heen en weer moet pendelen tussen de uitersten en zo (in het midden) tot bewustzijn en zelfkennis moet komen. Dat kan dan gezien worden als een lemniscaat-achtige beweging.

9

Voor Kennis en de vergaring daarvan door de ‘wetenschap’ geldt hetzelfde als wat hier gezegd is over mens- en wereldbeeld. Ook de wetenschap wordt gekleurd door het dominerende wereldbeeld. De afgelopen eeuwen, na de Verlichting is het links-onder kwadrant dominant geworden.. De wetenschap heeft, na lange strijd de rol en autoriteit van de kerk overgenomen. Beide linker wereldbeelden worden gekenmerkt door ‘uniformiteit’, wat de veronderstelling impliceert dat er één waarheid is. Aan de rechter kan t wordt daarentegen verondersteld dat (ook) de waarheid pluriform is (diversiteit). Het links-onder kwadrant is sterk positivistisch (Wiener Kreis) als reactie op het spirituele einde van de Romantiek (Theosofen etc.). De huidige ‘wetenschap’ heeft zich dus op eigen initiatief teruggetrokken in een deel van het grotere algemene wereldbeeld, maar meent abusievelijk iets te melden te hebben over het grotere geheel, bijvoorbeeld over de betekenis van religie, uiteraard met voorspelbare uitkomsten: ‘wat ik niet begrijp, kan niet waar zijn’.

De verhoudingen met de andere wereldbeelden zijn zeer moeizaam. Zelfs t.a.v. het wereldbeeld links-boven, waarmee het -één waarheids- idee wordt gedeeld, bestaan grote reserves omdat in dat wereldbeeld gestreefd wordt naar het overzien van grotere verbanden (systeem benadering) en niet reductionistisch steeds meer van steeds minder geweten wordt. Niet ingezien wordt is hoe betrekkelijk partiele kennis is en hoe onbruikbaar die is voor een samenhangend maatschappelijk beleid. De wetenschap bedient daardoor de afgelopen eeuwen alleen de waarden die gepresenteerd worden door de onderste twee kwadranten, vooral door de (zeer nuttige) ontwikkeling van technologie. De verhoudingen met het tegenoverliggende wereldbeeld is zeer slecht to vijandig en is deels terug te voeren op het ontbreken van onderscheid, ook waar het om de eigen positivistische wetenschap gaat, tussen sterke (be-experimenteerbare) kennis en zwakke kennis (niet of beperkt be-experimenteerbaar, waaronder bijvoorbeeld de economische crisis). Het bestrijken van alle vier wereldbeelden alleen zou echter ontoereikend zijn. Het gaat ook om de actieve verbinding; het overbruggen van de tegenstellingen, juist daardoor ontstaat (volgens Hegel) absolute kennis.

Goethe’s onderzoekmethode is het heen en weert pendelen op de horizontale as, tussen subject (rechts) en object (links). Ware wetenschap zou dus de lemniscaat-achtige beweging door de gehele figuur horen te maken. Daarmee zou die ware wetenschap bijdragen aan meer consensus over het mensbeeld en dat is voor de komende periode cruciaal. Jung gaf al aan dat de grootste bedreiging van de mensheid de mens zelf is, omdat wij vrijwel niets van zijn psyche afweten. In de praktijk betekent dat veel meer aandacht voor bijvoorbeeld para-psychologie en onderzoek naar ‘het midden’.

Conclusie

- **Wetenschap heeft rol bij verheldering mens- en wereldbeeld (Huidige rol is zeer eenzijdig, dus negatief)**
- **Wetenschap zou weer ‘holistischer’ behoren te zijn; huidige positivisme onhoudbaar**
- **Wetenschap zou ‘verbindend’ moeten worden; hoort bij te dragen aan samenhang, niet alleen aan fragmentatie**
- **Analyse & Synthese; omlaag en omhoog**
-

De wetenschap heeft als primaire taak bij te dragen aan de consensusvorming m.b.t. mens/ en wereldbeeld. We kunnen ons de komende periode niet meer permitteren dat we niet weten wie we zijn. Holisme is op zich ontoereikend; het gaat tegelijk om de actieve verbinding tussen inzichten van geheel verschillende herkomst (bron) en wereldbeeld. Het gaat dus zowel om (reductionistisch) inzoomen als verbindingen-zoekend uitzoomen, om het begrijpen van zowel het detail als de grotere samenhang. Naast het zeer nuttige en nodige reductionistische onderzoek zou daarnaast (en in redelijke verhouding) dus onderzoek gedaan moeten worden conform de uitgangspunten van de andere kwadranten., waarna synthese kan plaatsvinden.

Tentatieve voorbeelden:

- In een groot aantal verschillende (en verloren gegane) culturen leefden onderling sterk overeenkomende opvattingen over kosmische cycli. De laatste 50 jaar is het inzicht naar deze cycli ook vanuit de paleo-wetenschap sterk toegenomen. Nu we aan het eind komen van een 125.000 jaar cyclus, klimaatverandering optreedt (waarschijnlijk door menselijke oorzaak) en het aardmagnetisch veld sterk afneemt, zou onderzoek nuttig zijn naar het verband tussen deze historische culturele opvattingen en de huidige inzichten in geo-kosmische cycli.
-